

Instrument Bessó

FLABIOL VALENCIÀ BESSÓ

INTRODUCCIÓ

EL NOM

LA LOCALITZACIÓ TRADICIONAL EN EL TERRITORI

CARACTERÍSTIQUES TÈCNIQUES I MORFOLOGIA

-Tipologia

-Materials

AFINACIÓ I EXTENSIÓ

EL FLABIOL VALENCIÀ EN L'ENSENYAMENT

AVANTATGES SOBRE LA FLAUTA DOLÇA

EL FLABIOL VALENCIÀ, UN PROJECTE EDUCATIU

En les comarques on la dolçaina era popular, molts dolçainers utilitzaven un flabiol de canya com instrument auxiliar amb el que s'ensinistraven i deprenien noves toques. Aquest flabiol té la mateixa digitació que la dolçaina.

Actualment el Flabiol Valencià es fabrica de fusta i de plàstic i a més de seguir sent un bon auxiliar per a la dolçaina, constitueix una novetat en l'ensenyament, on s'està introduint amb la funció d'una flauta de bec amb la que els nostres xiquets s'inicien en la música i fan sonar les nostres cançons tradicionals.

Té els avantatges d'una digitació molt fàcil, una escala adequada a la música tradicional valenciana, un timbre molt dolç i gens estrident i un maneig molt senzill.

INTRODUCCIÓ

Del nostre patrimoni musical tradicional, la dolçaina és l'instrument melòdic autòcton per excel·lència. És l'instrument més representatiu i característic dels valencians. La qual cosa no vol dir que siga un instrument exclusivament valencià: l'instrument de fusta vent amb llengüeta estrangulada està molt escampat arreu del món però, en cada lloc ha evolucionat d'acord amb les necessitats tonals i/o modals de les diferents cultures musicals. Així, la dolçaina o xirimita és l'instrument que ha evolucionat a les nostres comarques d'una manera paral·lela a les exigències de la nostra tradició.

Instrument Bessó

Al costat de la dolçaina sempre ha estat un instrument tradicional que fins ara no ha gaudit del reconeixement que ha tingut aquesta. El Flabiol Valencià ha sigut l'instrument d'ús auxiliar que els dolçainers han gastat per a ensinistrar-se i deprendre noves toques. Tot i la seua vigència constant al llarg del temps, el flabiol valencià és un instrument desconegut. I difícil de conèixer, per tal com les obres de consulta a l'abast, diccionaris, enciclopèdies, etc..., ens donen una informació molt escassa i sovint inexacta. Des de la dècada del vuitanta hi ha tota una revalorització dels instruments tradicionals caracteritzada, sobre tot, pel conreu de la dolçaina, on s'han fet molts avanços en l'aparició de nous sonadors, creació d'escoles i grups i en la publicació d'estudis, partitures i mètodes d'aprenentatge.

En aquest panorama de reviscolament de tradicions, el flabiol valencià segueix essent el gran desconegut malgrat la seua utilització per la majoria dels dolçainers. Aquesta mancança objectiva fa evident la necessitat d'un recull accessible d'informacions sobre el flabiol valencià, sobre tot, per a la seua introducció en l'ensenyament, on seria un auxiliar excel·lent per a l'aprenentatge de la música.

D'on han de treure els mestres de música les notícies sobre l'instrument i les seues aplicacions?

Aquest és el motiu d'aquests fulls, on no pretenem exhaurir el tema, sinó tan sols donar notícia de la seua existència.

EL NOM

En la nostra llengua, rep el nom de flabiol qualsevol flauta. "Flauta", popularment, en bona part del domini lingüístic, era el nom culte que designava quasi d'una manera específica la flauta travessera. Parlem de "flauta" i no de "flaüta", paraula aquesta darrera que a més de portar-nos per camins envitricollats, no alteraria el què estem dient. "Flaüta" no designa el nostre instrument, mentre que el mot flabiol, en algunes de les seues variants, anomena en realitat més d'un instrument i entre ells, els coneguts en altres comarques amb el nom de "flaütes".

En l'àmbit on s'ha mantingut l'instrument, és a dir, entre els dolçainers, és conegut com flabiol o amb una de les seues variants dialectals o locals com ara: Flubiol, flobiol, fabiol, fubiol, forbiol,...

Instrument Bessó

Així mateix cal considerar l'adjectiu "valencià" per designar aquest instrument. La fama de les cobles catalanes, on hi intervé un flabiol, ha fet que generalment es crega que aquest és l'únic flabiol existent i quan es cita el mot tothom en fa referència al de la cobla. Aquesta situació de fet, ens ha dut, a l'adjectivació de "valencià" per tal de no caure en errors i alhora especificar-lo.

LA LOCALITZACIÓ TRADICIONAL EN EL TERRITORI

Històricament el flabiol valencià es troba a tot arreu de les comarques valencianes i, curiosament no coneix fronteres lingüístiques.

Qui tinga certa edat s'enrecordarà que, en les fires i porrats de tots els pobles i ciutats, hi havia una llarga oferta de flabiols de canya, enflocats amb cintes de colors. Eren flabiols de joguina sense cura musical en la seua fabricació i que generalment no afinaven. A terres valencianes hem trobat diferents estadis d'evolució i de tècnica constructiva o de tractament comercial: Flabiol de dolçainers, de joguina, de pastor, etc..., tots de canya o alguns pocs de fusta blaneta.

De característiques semblats són els que trobem a la Llitera, El Matarranya, la Serra de Prades i al sud del Principat, on amb el nom de flabiol es coneixen fets de canya, amb sis forats dalt i un baix que es fan sonar amb les dues mans.

A Catalunya i Balears també s'hi troben d'altres tipus de flabiol, però d'afinació i característiques prou diferents.

CARACTERÍSTIQUES TÈCNIQUES I MORFOLOGIA

-Tipologia

El flabiol valencià és un instrument de vent de tub cilíndric i uns trenta centímetres de llargada. El so es produeix en migpartir-se en el trencavents o bisell l'aire que hi envia el sonador a través del conducte o pas de l'aire, i es modifica en la seua alçada tapant o destapant els forats que hi ha a dalt i a baix al llarg de la cama o tub melòdic, habitualment sis dalt i un baix. És, doncs, un aeròfon bisellat amb conducte del tipus de flauta de bec. Una característica pròpia és la presència de forats -un, dos o tres - en el peu i que alhora que afinen la tònica fan d'orelles harmòniques. Aquests forats no són tonals i per tant no es tapen. La digitació de l'instrument es fa amb les dues mans i es fan servir quatre dits de la mà esquerra i tres de la dreta.

Instrument Bessó

Els flabiols de canya són tots d'una peça i els de fusta de dues. Uns i altres poden tindre tot un seguit d'adornaments que no influeixen en l'afinació, digitació o tesitura. Tot i la manca d'estudis sobre el tema, pareix que el flabiol valencià és una evolució endèmica produïda per la influència de la dolçaina a la qual imita.

-Materials

Tradicionalment els flabiols s'han construït de canya. Per la impossibilitat de trobar canyes idèntiques en calibre i espessor de la paret, els flabiols d'aquest material tenien molts problemes d'afinació a l'hora de tocar en grup.

La construcció en fusta resol aquests problemes i afavoreix la iniciació en la cultura musical mitjançant la música valenciana i de dolçaina.

Amb aquesta intenció es construeix també de plàstic injectat per tal de fer-ho més assequible als estudiants.

AFINACIÓ I EXTENSIÓ

Una de les característiques més curioses de les músiques valencianes és que estant en un àmbit d'octava, la tònica no la tenen dalt i baix de l'escala, sinó en mig. La dolçaina i el flabiol mantenen aquesta característica tot i podent canviar fàcilment a tindre la tònica baix si fera falta per a altres tipus de cançons.

Per mimetisme amb la gran majoria d'instruments de vent, diem tradicionalment SOL a la posició tapada dels tres forats de la mà esquerra i del dit polze. Si a partir d'eixe SOL anem baixant els dits de la mà dreta, arribem a la nota RE amb tots els forats tapats. És a dir, solfegem en SOL Major o en RE Major i els seus respectius menors, cosa que fa innecessari un Do a la part de baix de l'escala.

Encara que convertint l'instrument en un transpositor, per a llegir en Do major, hi ha dues possibilitats:

Si diem Do a la tradicional posició de Sol, llegiríem en Do major o Sol major. Però obligaria, en l'escriptura a l'ús de línies addicionals en arribar a l'octava alta, complicant la lectura. I si diem Do a la posició de Re (tot tapat), llegiríem en Do major o Fa major. Ambdues possibilitats, s'allunyen de la tradició internacional dels instruments de vent fusta de dir Sol a la posició de tancar els forats corresponents a els tres dits de la mà esquerra més el

Instruments Bessó

polze. Alhora que abandonen la nomenclatura de la dolçaina, impossibilitant la utilització de tot el material publicat per a ella. Sobretot, desarrelen l'instrument del seu àmbit cultural.

- Afinació

Els tradicionals de canya no tenen una afinació definida, ja que depèn de la llargària i grossor del tub i també perquè mai no l'ha necessitada al ser un instrument solista que no s'executava en conjunt amb d'altres.

Els actuals de fusta estan afinats amb el diapasó estàndard de 440 Hz. El flabiol s'escriu en clau de sol, una octava avall del seu so real i per tant no es considera un instrument transpositor.

En el tram normalment utilitzat, el flabiol fa l'escala diatònica Re – Mi – Fa# – Sol – La – Si – Do – Re – Mi – Fa# – Sol – La (Si – Do). Els de canya, sense afinació concreta, fan la mateixa escala sense tanta extensió.

Tot i que els flabiolaires antics no solien fer cromatismes, els flabiols actuals permeten executar amb precisió algunes alteracions, com Sol# – La# – Do#. La resta d'alteracions també son possibles però, amb prou més de dificultat, tot depenent del sonador.

- Extensió

Prenent com a mostra els de fusta, l'extensió a só real va del Re 4 al La 5 , o siga una octava i mitja. Molts instruments i segons el sonador arriben fins el Do 6.

EL FLABIOL VALENCIÀ EN L'ENSENYAMENT

La pedagogia moderna insisteix en què l'ensenyament musical en els primers nivells deu d'arrelar-se en l'àmbit musical propi, així Zoltán Kodály diu: "... la música tradicional de cada poble és la llengua materna musical del xiquet".

La introducció del flabiol en les escoles de primària i secundària afavoreix que les nostres xiquetes i xiquets puguen conèixer, fàcilment, les nostres músiques tradicionals i populars i facilita el primer contacte amb la música, tot i despertant el seu interès per ella. El primer gran benefici és que les xiquetes i els xiquets aprendrien música a partir de les cançons i jocs infantils valencians que ja coneixen, cosa que els pares de la pedagogia musical moderna, com poden ser Carl Orff i Zoltán Kodaly, ja deien que era aconsellable. També es produiria una recuperació en el patrimoni cultural propi, ja que els xiquets aprendrien dels llibres amb facilitat cançons, jocs i músiques valencianes que s'han anat

Instrument Bessó

perdent d'alguna manera, per influències de la televisió, cultures estrangeres i modes imposades pel temps que vivim.

I tot açò sense abandonar la possibilitat d'interpretar sense dificultat músiques clàssiques i modernes.

Donat que la pràctica de la música, en general, i la valenciana en particular, és molt més fàcil amb aquest instrument que amb qualsevol altre de la mateixa família, la utilització del flabiol suposa tot un seguit d'avantatges pedagògics per a les nostres escoles. La correspondència de la digitació del flabiol amb la dolçaina (xirimita), li permet a més a més, interpretar el repertori d'aquest instrument sense la dificultat de la doble llengüeta. Tot açò fa que la seua pràctica en l'àmbit escolar valencià siga absolutament necessària, per ser el millor mitjà d'introducció a la música instrumental valenciana, alhora que un bon auxiliar per a l'aprenentatge de la música en general.

AVANTATGES SOBRE LA FLAUTA DOLÇA

El major avantatge del flabiol vers la flauta dolça és precisament la seua major diferència: la disposició de l'escala. El tindre en una successió de vuit notes la tònica en mig, i no dalt i baix com en la flauta, facilita la interpretació de moltes de les músiques valencianes. També té una més fàcil subjecció, ja que els dos dits menuts queden sense forat que tapar i aprofiten per a aquesta funció.

Les dues orelles harmòniques situades al peu de l'instrument, fan que siga més senzill executar les notes més greus. La octava alta té la mateixa digitació, només cal bufar més fort.

PROJECTE:

Introduir un apartat dins de l'ensenyament i en l'assignatura de música, que estudeie qüestions teòriques sobre els instruments que s'han fet sonar a la nostra comunitat com poden ser: dolçaina (xirimita) i tabalet, agrupacions de corda (rondalles), la introducció dels instruments de vent en la música tradicional com puga ser el trio de vent en el cant a l'aire o en les jotes i cants de ronda... , explicant els noms, característiques i utilització dels nomenats instruments, així com un esquema de la música tradicional. I fent classes pràctiques d'algú dels instruments, sent el més indicat el Flabiol Valencià per tot el que s'ha explicat als fulls anteriors. Cal no oblidar que aquest instrument facilita la interpretació de les músiques tradicionals tant de les comarques valencià-parlants com les de les castellà-parlants, ja que la dolçaina així com el flabiol no entenen de fronteres lingüístiques.

Ajudaria a la recuperació del patrimoni musical cultural propi, sense abandonar la possibilitat d'interpretar sense dificultat músiques clàssiques o modernes.